УДК 378:37.091.3(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-101-109](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-101-109)

Аксьонова Олена Михайлівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фундаментальних наук, Військова академія (м. Одеса), вул. Фонтанська дорога, 10, м. Одеса, 65009, тел.: (067)787-82-41, <https://orcid.org/0000-0003-0749-2709>

Горліченко Марина Григорівна кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри фундаментальних наук, Військова академія (м. Одеса), вул. Фонтанська дорога, 10, м. Одеса, 65009, тел.: (099)258-07-42, <https://orcid.org/0000-0003-1263-9867>

МЕТОДИ ЗАЛУЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ПРОЦЕСУ ЗАСВОЄННЯ ЛЕКЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ

Анотація. Основна діяльність викладача передбачає мовленнєву, розумову та рухову активність, тоді як навчальна діяльність слухачів у ході сприйняття навчального матеріалу характеризується переважно як розумова. Сучасну лекцію в закладі вищої освіти доцільно подати як спілкування учасників освітнього процесу, в якому переплітаються перцептивний, комунікативний та інтерактивний аспекти.

Вимоги гнучкості процедури проведення заняття та забезпечення необхідного рівня запропонованих завдань припускають чергування періодів інтенсивного навчання та розумового розвантаження, варіювання темпу заняття, включення завдань на виконання фізичних дій (наприклад, вставати при відповіді на питання), періодичне пред'явлення нових, нетривіальних сюжетів та ситуацій для розгляду, організація роботи у мікрогрупах та моніторинг прогресу у вивченні навчального матеріалу.

На основі розглянутих у статті методів, розкрито прийоми, що сприяють залученню здобувачів вищої освіти до засвоєння лекційного матеріалу. Методи залучення здобувачів вищої освіти до освітнього процесу спрямовані на забезпечення їх когнітивної та емоційної залученості до засвоєння навчального матеріалу та досягнення високих результатів.

Результати анкетування студентів академії дозволили виявити ефективні методичні прийоми, що досліджуються. Реалізація представлених методів залучення здобувачів вищої освіти до процесу засвоєння змісту лекції сприяє переорієнтації традиційної установки на пасивне сприйняття та конспектування навчального матеріалу на його активне засвоєння. Стратегія забезпечення залучення здобувачів вищої освіти до засвоєння її змісту реалізується за допомогою формування готовності, стимулювання розумово-мовленнєвої діяльності та управління розвитком творчого мислення, виховання колективізму, а також навчання всіх і кожного здобувача.

Ключові слова: освітній процес, методи навчання, здобувачі вищої освіти.

Aksonova Olena Mykhailivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Basic Sciences, Military Academy (Odessa), Fontanska road St., 10, Odessa, 65009, tel.: (067) 787-82-41, <https://orcid.org/0000-0003-0749-2709>

Gorlichenko Maryna Hryhorivna Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Department of Basic Sciences, Military Academy (Odessa), Fontanska road St., 10, Odessa, 65009, tel.: (099) 258-07-42, <https://orcid.org/0000-0003-1263-9867>

METHODS OF INVOLVING HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE PROCESS OF LEARNING MATERIAL

Abstract. The main activity of the teacher involves speech, mental and motor activity, while the learning activities of students in the perception of educational material is characterized mainly as mental. It is expedient to present a modern lecture in a higher education institution as a communication of participants in the educational process, in which perceptual, communicative and interactive aspects are intertwined.

Requirements for the flexibility of the procedure and ensuring the required level of the proposed tasks include alternating periods of intensive training and mental unloading, varying the pace of the lesson, including tasks for physical activities (eg, getting up when answering questions), periodic presentation of new, non-trivial stories and situations for consideration, organization of work in microgroups and monitoring of progress in the study of educational material.

On the basis of the methods considered in the article, the methods that help to attract higher education students to master the lecture material are revealed. Methods of involving students in higher education in the educational process are aimed at ensuring their cognitive and emotional involvement in the assimilation of educational material and achieve high results.

The results of the survey of students of the academy allowed to identify effective methods of research. The implementation of the presented methods of involving students of higher education in the process of mastering the content of the lecture contributes to the reorientation of the traditional attitude to passive perception and summarizing educational material for its active learning. The strategy of ensuring the involvement of higher education students in the assimilation of its content is implemented through the formation of readiness, stimulating mental activity and managing the development of creative thinking, education of collectivism, as well as training of each and every applicant.

Keywords: educational process, teaching methods, applicants for higher education.

Постановка проблеми. Однією з сучасних проблем організації освітнього процесу в закладі вищої освіти є підвищення навчальної мотивації здобувачів вищої освіти, формування у них інтересу до вивчення дисциплін, що передбачає, зокрема, подолання розосередженої уваги на навчальному занятті, результатом якого є парадокс «присутності» або «відсутності». Розосереджена увага, що перешкоджає активному сприйняттю, осмисленню та засвоєнню лекційного матеріалу, зумовлена, наприклад, інтернет-залежністю низки студентів та вільним доступом до мережі Інтернет в режимі «нон-стоп».

Показниками розосередженої уваги виступають фрагментарне сприйняття матеріалу, періодичне відволікання на інші сигнали, а також виконання дій, не пов'язаних безпосередньо з навчальними завданнями. Тому для забезпечення якісної освіти потрібен пошук та використання методів навчання, які забезпечують залученість усіх здобувачів вищої освіти до процесу сприйняття та розумової обробки навчального матеріалу, що пропонується викладачем в усній формі, який забезпечує його первинне засвоєння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку дослідників, залучення людини у виконання завдання виступає «пусковим» механізмом навчання, освітнім початком [1, С. 146]. У зарубіжній літературі залученість до процесу навчання розуміється як результат використання когнітивної та емоційної енергії здобувачів вищої освіти при виконання навчального завдання [2, С. 220].

Як зазначають дослідники Л. Р. Халверсон та Ч. Р. Грахам, умовами успішного залучення здобувачів вищої освіти до виконання завдань виступають їх особистісні характеристики та досвід навчання; показники залученості включають когнітивну та емоційну складові [1, С. 147].

У свою чергу, результатом залучення є реалізація поставлених цілей, пов'язаних з академічними досягненнями, наполегливістю, задоволенням результатами навчальної діяльності та відносинами у колективі [1, С. 146].

Як зазначила С. Мерсер, для залучення здобувачів у хід та зміст заняття необхідні мотивація викладача до залучення студентів до вивчення матеріалу, підтримка бажання студентів бути залученими до процесу навчання та управління цим процесом за допомогою захоплюючих завдань [3]. Авторка виділила такі характеристики педагогічної стратегії як: цілеспрямованість, ефективність спілкування учасників процесу, гнучка процедура проведення заняття з пред'явленням посильних завдань, урахування результатів та перебіг освітнього процесу.

Мета статті полягає у розкритті способів реалізації методів залучення здобувачів вищої освіти до процесу засвоєння лекційного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Під засвоєнням ми розуміємо процес та результат пізнавальної діяльності – оволодіння знаннями, вміннями, навичками. В умовах неготовності системного сприйняття навчального матеріалу лекції, яка проводиться у традиційній формі, дослідження методів залучення здобувачів вищої освіти до процесу засвоєння навчального матеріалу стає насправді важливим. Сучасну лекцію в закладі вищої освіти доцільно подати як

спілкування учасників освітнього процесу, в якому переплітаються перцептивний, комунікативний та інтерактивний аспекти.

Основна діяльність викладача передбачає мовленнєву, розумову та рухову активність, тоді як навчальна діяльність слухачів у ході сприйняття навчального матеріалу характеризується переважно як розумова. Необхідна така організація навчання, яка буде забезпечувати внутрішню активність усіх співрозмовників, коли вони будуть автоматично включені в процес спілкування. Для цього доцільно проводити інтерактивну лекцію, яка характеризується: змістовністю; різноманітним використанням методичних прийомів; автентичністю цілей та запропонованих завдань; розумово-мовленнєвою активністю аудиторії та технологізацією. Проведенню інтерактивної лекції служить метод залучення аудиторії до процесу засвоєння її змісту.

Загальними завданнями роботи виступають виявлення основних характеристик зазначеної методики, класифікація способів забезпечення залучення здобувачів вищої освіти до засвоєння змісту лекції та визначення переваг слухачами завдань, спрямованих на забезпечення їх залучення до процесу засвоєння змісту лекції. Переорієнтація традиційної лекції в інтерактивну вимагає осмислення методів, що розглядаються.

Принцип цілеспрямованості реалізується у визначенні стратегічних та тактичних цілей, моніторингу та фіксації досягнення проміжних завдань, постановці чітких завдань із прогнозованими результатами. Умовами ефективності педагогічного спілкування виступають мотивуюча система взаємовідносин учасників освітнього процесу, наявність установки на особистісне зростання, а також залучення емоційної сфери особистості.

Вимоги гнучкості процедури проведення заняття та забезпечення необхідного рівня запропонованих завдань припускають чергування періодів інтенсивного навчання та розумового розвантаження, варіювання темпу заняття, включення завдань на виконання фізичних дій (наприклад, вставати при відповіді на питання), періодичне пред'явлення нових, нетривіальних сюжетів та ситуацій для розгляду, організація роботи у мікрогрупах та моніторинг прогресу у вивченні навчального матеріалу.

Серед основних характеристик перебігу освітнього процесу виступають навички студентів, їх здібності, настрої, інтереси, взаємовідносини, труднощі, стилі навчання, і навіть обумовлений ними темп заняття.

Залучення студентів у процес навчання, на думку К. Таннер, спрямований на створення умов для осмислення та обговорення дисципліни, що вивчається; активізацію всіх студентів та управління процесом їх навчання; формування колективу; розвиток дивергентного мислення та навчання усіх студентів [3, с. 322].

Вищевикладене послужило основою для класифікації способів забезпечення залучення здобувачів вищої освіти до засвоєння лекційного матеріалу. Вони сприяють формуванню готовності студентів до засвоєння лекційного матеріалу; стимулювання розумово-мовленнєвої активності та розвитку творчого мислення; вихованню колективізму на основі принципів

рівності; дослідженню контингенту студентів для вдосконалення освітнього процесу.

Формування готовності студентів до засвоєння лекційного матеріалу як умова осмислення та обговорення змісту лекції здійснюється за допомогою:

- забезпечення усвідомленого сприйняття мови (термінів, показників), використаних на лекції; мінімізації навчального завдання як передумови його якісного виконання;

- надання здобувачам вищої освіти достатнього часу для виконання завдання;

- актуалізації знань та прогнозування запланованого для вивчення навчального матеріалу за допомогою використання прийому «розміркуйте самостійно – обговоріть у парі – обміняйтеся думками між парами»;

- записи слухачами своїх питань та асоціацій щодо змісту лекції під час її сприйняття;

- обговорення питання та отриманих результатів щодо проблематики заняття; надання доступу до додаткових джерел, у яких конкретизуються теоретичні положення;

- виконання завдань на повторення лекційного матеріалу;

- невербального супроводу тексту лекції.

Стимулювання розумово-мовленнєвої діяльності та управління розвитком творчого мислення здобувачів вищої освіти досягається за допомогою:

- впливу на емоційну сферу особистості через включення на початку лекції матеріалу здатного їх зацікавити: реальної історії з життя викладача, проблемного риторичного питання, переконливих статистичних даних або цікавих цитат на тему лекції;

- формулювання викладачем проблемного завдання; постановки здобувачами вищої освіти питань щодо проблематики лекції;

- представлення коротких правил роботи у мікрогрупах для виконання навчального завдання;

- розміщення на 1-2 слайдах мультимедійної презентації картинки або символу, що передбачає автоматичне виконання будь-якої дії (наприклад, «встати та вигукнути ключове слово»; термін як ключове слово та додатковий бал тому, хто першим помітить потрібний символ, повідомляються на початку лекції);

- розподілу ролей у мікрогрупах (наприклад, для оголошення результатів обговорення проблемного питання);

- періодичного представлення плану лекції на екрані з позначкою про виконання його пунктів; проведення голосування (наприклад, висловитись за або проти обговорюваної тези);

- короткого обговорення думок щодо лекції; опитування слухачів в ігровій формі;

- рефлексивна оцінка.

Виховання колективізму відбувається на основі принципів рівності у вигляді:

- створення для кожного із здобувачів вищої освіти установки на взаємодію під час роботи в мікрогрупі;
- варіювання зон комфорту та дискомфорту студентів з урахуванням різноманітності стилів їх навчання;
- організації командної роботи у мікрогрупах змінного складу з 3-5 осіб на основі принципів кооперації чи колаборації;
- інтеграції індивідуального досвіду кожного у колективне вирішення питання для обговорення у мікрогрупі.

Навчання всіх та кожного відбувається з урахуванням характеристик здобувачів вищої освіти, виявлених у результаті тестування актуального рівня знань, їхньої рефлексивної діяльності та самооцінки.

Розглянуті засоби залучення здобувачів вищої освіти до засвоєння лекційного матеріалу здійснюються паралельно з технологізацією освітнього процесу.

Найбільш поширеним засобом навчання на лекції є мультимедійна презентація. Вона, на думку Р. Берк, повинна включати слайди, що відображають методичні прийоми, спрямовані на активізацію студентів [4, с.46-47]. Наприклад:

- а) заповнення пропущених слів за змістом ключової інформації лекції (використовуються 2-3 слайди, на яких присутній текст з пропущеними словами);
- б) проведення міні-опитування (онлайн чи офлайн) як елемента зворотнього зв'язку за допомогою питань або завдань множинного вибору з подальшою демонстрацією на екрані отриманих відповідей (наприклад за допомогою програмного забезпечення Mentimeter);
- в) самостійне прочитання студентами інформації на слайді з подальшим обговоренням, розширенням, спростуванням її справжності тощо;
- г) постановки проблемного завдання, навчального завдання, ігри для організації роботи у мікрогрупі (наприклад за допомогою програмного забезпечення Edmodo);
- д) проводити підготовлену або спонтанну інтерактивну гру «питання і відповіді» тощо.

Реалізація представлених методів залучення здобувачів вищої освіти до процесу засвоєння змісту лекції сприяє переорієнтації традиційної установки на пасивне сприйняття та конспектування навчального матеріалу на його активне засвоєння.

Щоб перевірити цю гіпотезу, в жовтні-грудні 2021 року, ми проводили діагностування цих методів. Дослідження проводилося за наступними етапами:

- 1) вибір методичних прийомів і підготовки мультимедійної презентації;
- 2) навчання з використанням методів залучення здобувачів вищої освіти до засвоєння змісту лекції;
- 3) проведення анкетування;
- 4) обробка результатів.

Застосування методів залучення студентів до процесу засвоєння змісту лекції здійснювалося на заняттях з навчальної дисципліни «Вища математика».

Випробуваними виступили 47 здобувачів вищої освіти Військової академії міста Одеси у віці 17-19 років. Їм було запропоновано такі методичні прийоми та завдання як:

- 1) мінімізація навчального завдання: прогнозування плану лекції на основі словника термінів;
- 2) актуалізація знань: («1-2-4») розміркуйте самостійно – обговоріть у парі – обміняйтеся думками між парами;
- 3) запис студентами питань та асоціацій щодо змісту лекції в ході її сприйняття;
- 4) пригадування почутої інформації: співвідношення фрагментів лекції;
- 5) розповідь викладача на початку лекції з метою впливу на емоційну сферу особистості;
- 6) заповнення пропущених слів (формул) у фрагменті лекції;
- 7) представлення плану лекції на екрані з відміткою про виконання його пунктів;
- 8) обговорення думок у мікрогрупі щодо застосування теоретичного матеріалу;
- 9) зачитування студентом вголос визначення термінів (вихід із зони комфорту);
- 10) проблемне завдання;
- 11) рефлексія.

Під час підготовки до лекцій було розроблено відповідні мультимедійні презентації, у яких відображено вищезазначені 11 методичних прийомів. При їхньому відборі ми враховували те, що внаслідок природного перемикання уваги людини зміна видів діяльності на занятті має здійснюватися приблизно кожні 7-12 хвилин.

Організацію методичних прийомів було здійснено відповідно до наступних принципів:

- а) застосування різноманітних прийомів на одному занятті;
- б) використання не більше двох, нових для студентів, методичних прийомів;
- в) забезпечення роботи студентів у мікрогрупах;
- г) рівномірне використання на лекції відібраних методичних прийомів.

Наприкінці курсу інтерактивних лекцій було проведено анкетування студентів з метою виявлення ефективності використаних методів на підставі самооцінки.

Випробуваним було запропоновано вибрати необмежену кількість методів, які сприяли їхньому залученню до процесу засвоєння змісту лекції. Нами було виявлено ступінь значимості використаних на лекції методичних прийомів досліджуваної стратегії (таблиця 1).

Висновки. Таким чином, апробація методів залучення студентів до процесу засвоєння лекційного матеріалу свідчить, що, на думку випробуваних, найефективнішим прийомом є запис питань та асоціацій щодо змісту

лекції (70%). Він розглядається як прийом розвитку творчого, дивергентного мислення. Використання з цією метою освітньої платформи Edmodo виступило стимулюючим фактором залучення студентів до пізнавального процесу.

Таблиця 1

Результати анкетування студентів

Методичний прийом	Ступінь ефективності, %
1. Запис питань та асоціацій щодо змісту лекції	70
2. Розповідь викладача задля впливу на емоційну сферу особистості	44
3. Обговорення проблемного питання у парі та групі	
4. Подання плану лекції на екрані з позначкою про виконання його пунктів	30
5. Прогнозування змісту лекції	
6. Рефлексія	29
7. Проблемне завдання	
8. Вихід із зони комфорту	26
9. Диференціація з подальшим обговоренням	17
10. Співвідношення фрагментів лекції	13
11. Заповнення пропусків фрагмента лекції	10

Висока оцінка прийомів стимулювання розумово-мовленнєвої діяльності підтверджує важливість вступної частини лекції (44%). Залученню до процесу засвоєння матеріалу лекції служить періодичне представлення плану лекції, що дозволяє системно сприймати інформацію (30 %).

Для 29% респондентів ефективними методичними прийомами виступили прогнозування змісту лекції, саморефлексія та вирішення проблемного завдання. Інші прийоми виявились менш ефективними (10-17%). Припускаємо, що завдання на диференціацію, співвідношення та заповнення пропусків, що виконуються безпосередньо після сприйняття матеріалу, не мали достатнього рівня новизни. Таким чином, стратегія забезпечення залучення здобувачів вищої освіти до засвоєння її змісту реалізується за допомогою формування готовності, стимулювання розумово-мовленнєвої діяльності та управління розвитком творчого мислення, виховання колективізму, а також навчання всіх і кожного здобувача.

Представлена методика може бути корисною для відбору методичних прийомів активізації на етапі пояснення навчального матеріалу з урахуванням конкретних дидактичних умов.

Література:

1. Halverson, L. R., Graham, Ch. R. (2019) Learner engagement in blended learning environments : a conceptual framework. *Online learning journal*. Vol. 23(2). P. 145-160.
2. Schunk, D. H., Mullen, C. A. (2012) Self-efficacy as an engaged learner. *Handbook of research on student engagement*. S. L. Christenson, A. L. Reschly, C. Wylie. N.Y. : Springer. P. 219-235.

3. Tanner, K. (2013). StruGure matters: Twenty-one teaching strategies to promote student engagement and cultivate classroom equity. *CBE-Life Sciences Education*. Vol. 12. P. 322-331.
4. Berk, R. A. (2011) «Powerpoint® engagement» techniques to foster deep learning. *Journal of faculty development*. Vol. 25. № 2. P. 45-48

References:

1. Halverson, L. R., Graham, Ch. R. (2019) Learner engagement in blended learning environments : a conceptual framework. *Online learning journal*. Vol. 23(2). P. 145-160.
2. Schunk, D. H., Mullen, C. A. (2012) Self-efficacy as an engaged learner. *Handbook of research on student engagement*. S. L. Christenson, A. L. Reschly, C. Wylie. N.Y. : Springer. P. 219-235.
3. Tanner, K. (2013). StruGure matters: Twenty-one teaching strategies to promote student engagement and cultivate classroom equity. *CBE-Life Sciences Education*. Vol. 12. P. 322-331.
4. Berk, R. A. (2011) «Powerpoint® engagement» techniques to foster deep learning. *Journal of faculty development*. Vol. 25. № 2. P. 45-48